մանի մէջն են դնում։ Շերամները երբ մի փոքր հասակ են առնում, այն ժամանակ տերևը պոկած չեն տալիս, այլ փոքրիկ ճիւղերով, իսկ երբ այդ ճիւղերը վրա վրա դիզելով, մասնաւոր հաստութիւն են ստանում, այն ժամանակ զգուշութեամբ վեր առնելով շերամների հետ, ուղղակի յատակի վրա են դնում կանոնաւոր քառակուսիների ձևերով, որոնք տեղական կոչմամբ ասվում են տ ա խ տ։ Շերամների աճելուն համեմատ նրանց շարունակ անօսրացնում են նորանոր քառակուսիներ, կամ տախտեր աւելացնելով, որոնք հետզհետէ առաւել և առաւել տարածութիւն և ի վերջոյ ամբողջ սենեակներ են բռնում։ Տախտերը մօտ մի արշին լայնութիւն և 1½ արշին երկարութիւն են ունենում ու միմեանցից բաժանած են լինում փոքրիկ տարածութիւններով։ Երբ սրանք բաւականաչափ հաստանում են՝ նրանց ներքևի աւելորդ մասը հանում են ու մի և նոյն ժամանակ շերամների աղտոտութիւնքը մաքրում։

Ինչպէս վերև յիշեցի՝ առաջի օրերում շերամներին տերև են տալիս առանց մի կանոնաւոր ժամանակամիջոցի, բայց երբ շերամները մասնաւոր հասակ են առնում՝ այն ժամանակ սկսում են նրանց կերակուր տալ միայն որոշեալ ժամերում, այն է, առաջին անգամ վաղ առաւօտեան և երկրորդ անգամ ճաշից յետոյ և այս կարգը պահում են մինչև որդնի չորրորդ քունը, միայն, ի հարկէ, տուած տերևի քանակութիւնը հասակի հետ աւելացնում են։ Տերևը այժմ բեռներով են տուն բերում, այստեղ շ ի ն ո ւ մ են և յետոյ տալիս շերամներին. ճիւղի հաստ ու տերևազուրկ մասը կտրում, դէն են ձգում և կէսից կամ ծայրերից էլ կտրելով համապատասխան են շինում տախտերին։ Տերևը պատրաստելով դարսում են բնակարանի մի անկիւնում, նրան թարմ պահելու համար յատակի վրա քիչ ջուր են սրսկում, երբեմն նաև տերևի վրա, և ծածկում են մի բարակ շորով։

Երբ որդն վեր է կենում չորրորդ քնից՝ այն ժամանակ նրան մ ե ն ք ն ո ւ մ են. այսինքն վերջին անգամ հանում են աւելորդ ճիւղերը և տախտերը միացնում են մի ուղղութեամբ, մէջ տեղերից միայն ազատ ճանապարհներ թողնելով։ Տախտերը երրորդ քնից յետոյ են մէկնում, որովհետև այսպէս աւելի հեշտ է տերև տալը։ Այժմ որ խոզակ (բ ո ժ ո ժ, կոկոն) շինելու ժամանակը մօտենում է, աշխատում են շերամին տերևով կշտացնել. այժմ տերևը աւելի մեծ քանակութեամբ են տալիս և այն ոչ թէ 2, այլ 3 կամ 4 անգամ օրեկան։

Խոզակներ շինելու համար որդների պատրաստ լինելը իմանում են նշան դնելով. որդների մօտ, իրանց սեղանի վրա (գլգված ճիւղերից գոյացած) տեղ տեղ մի քանի հատ ցաքեր են դնում և երբ որ տեսնում են, որ շերամները նրանց վրա են փաղում ու սկսում խոզակներ շինել, այն ժամանակ որդն ց ա ք ո ւ մ են։ Յատկապէս ցաքատածը լեռների վրա բուսնող մի տեսակ անտերև և փշոտ թուփ է, միայն որդների համար գործ են ածում, բացի նրանից, մի քանի ուրիշ չորացրած թփեր էլ, ինչպէս ծներեկի, եաւշանի են։ Ցաքելը կայացած է նրանում, որ այդ թփերով ծածկում են սեղանի երեսը, զգուշութեամբ շերամների մօտը, կամ թէ վրան դնելով, այնպէս որ սրանք չը վնասվեն։ Սեղանների երեսը ցաքելուց յետոյ նրանց կողքերից էլ շրջապատում են ծներէկի, կամ բ ը ս պ ա ռ ո տ (որդան առաջք) ասուած բոյսի թփերով։ Շերամները ցանքի վրա բարձրանալով, սկսում են նրանց վրա շինել իրանց խոզակները։ Սակայն ցաքելուց յետոյ տերև տալը անմիջապէս չեն դադարեցնում, որովհետև բոլոր շերամները միասին և միանգամից չեն բարձրանում ցաքի վրա, թէև նորածնունդ շերամներին հաւաքելու գիւղացուհին ուշադրութիւն էր դարձնում, որպէս զի մի հասակի շերամները միասին լինէին։ Ուստի զգուշութեամբ վրայի ցաքերը բարձրացնելով մնացած շերամներին շարունակում են տերև տալ մի քանի օր էլ, մինչև որ միայն մի աննշան թուով շերամներ են մնում. այն ժամանակ այս յետամնացներին, ե թ ի մ ն ե ր ի ն (որբեր) հաւաքում են և, եթէ դեռ չը ցաքած շերամներ են մնում՝ դնում են սրանց հետ, թէ ոչ սնուցանում են առանձին տեղ։

Մի քանի օր յետոյ սկսվում է բ ո ժ ո ժ ա ք ա ղ ը։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՖԼԻՍԻՑ

14 ապրիլ

Յարգոյ խմբագիր, այս չնչին լումայն, որ մենք, մեր քաղաքային ուսումնարանի աշակերտների մէջ հաւաքել ենք յօգուտ վանի սովեալների, ուղարկելով ձեր տնօրինութեամբ՝ խնդրում ենք շուտ հասցնել իր տեղը, տպագրելով և նուիրողների ազգանունները։ Ահա նրանք. Մկ. և Աղ. Սարգսեանք 1 ր., Բագ. Սիմէօնեան 1 ր., Արել Յովհաննէսեան 40 կ., Աղէք. Գուլիջանեան 40 կ., Յոսեփ. և Դաւիթ Սողոյեանք 40 կ., Մուշ. և Աղ. Մեհրաբեանք 30 կ., Մէլ. և Մկ. Աւետիքեանք 30 կ., Աղէք. և Գրիգ. Ստեփանեանք 30 կ, Բագ. և Եգօր Ալխազեանք 40 կ., Նիկ. և Աղ. Խէչոյեանք 40 կ., Զուր. և Մէլ Արադեանք 30 կ., Յով. և Գէորգ Թանգիլեանք 30 կ., Արէլ Գաւթեան 20 կ., Գարեգին Ղուկասեան 20 կ., Գրիգ. Լուսարարեան 20 կ., Սար. Բէժանեան 20 կ., Արդ. Ճկուխեան 20 կ., Խա. Բահրամեան 20 կ., Աւ. Ջամուկեան 20 կ., Գար. Խիթարեան 20 կ., Սար. Գաւթեան 20 կ., Լևոն Յովհաննէսեան 15 կ., Լևոն Կիրակոսեան 15 կ., Յովհ. Գաւիթխանեան 15 կ., Մկ. Ղօնեան 10 կ., Սար Փիփինեան 10 կ., Կոստ. Նազարեան 10 կ., Աղ. Բեգլիջանեան 10 կ., Մարտ. Ուլուխանեան 10 կ., Եփ. Յարութիւնեան 10 կ., Խա. Յովսէփեան 10 կ., Բուղ. Սարգսեան 5 կ. Գումարն է 8 ր. 50 կ, որանից հանելով 30 կ. փոստի ծախսը կը մնայ 8 ր. 20 կ.

Քաղ. ուս. աշակերտներ՝ Մկ. Ղօնեան, Մկ. Սարգսեանց, Նիկ. Խէչոյեան, Աղէք. Գուլիջանեան, Ստ. Սողոյեան, Արէլ Յովհաննէսեան։

ՆԱՄԱԿ ՆԵՐ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

3 ապրիլ

Օրերումս «Գողթենաց կենտրոնատեղին» հրաւիրել էր մեր ծխական քահանային և մեր եկեղեցու երեցփոխանին ու հոգևոր կառավարութեան շրջաբերականի տակ ստորագրել տալով, տուգանքի երկիւղով պարտաւորեցրել նրանց, որ օգնեն գործակալ քահանային թէ ներկայ տարվայ և թէ անցեալ տարիներից ապառիկ մնացած հոգևոր տուրքերը (չնչագրամ կամ լուսագին, իւղ—պանիր և այլն) հաւաքելու. մի և նոյն ժամանակ յայտնել էր Սինոդի հրամանը մէկ գանձապետի ընտրութեան մասին, որի բոլոր գործունէութիւնը, վիճակաւոր կաթողիկոսից հաստատվելուց յետոյ, կայանալու է միմիայն նորանում, որ յօգուտ Էջմիածնի գանձանակադրամ հաւաքէ ու Ս. Աթոռը ուղարկէ, այլ և ցոյց էր տուել մի հրաման յօգուտ հոգևորականների որբոց և այրեաց սովորական գանձանակի մասին։

Ինչին էինք սպասում,—ինչ դուրս եկաւ։

Մեր ժողովուրդը երբ լսեց թէ իր քահանան և երեցփոխանը կանչված են Ս. Էջմիածնի ներկայացուցչից—«Գողթենաց կենտրոնատեղիցը», ենթադրեց որ Ս. Էջմիածինը—թէև ուշացած էլ լինէր—երևի ուզում է մասամբ իր պարտքը կատարած լինել՝ նուիրատուութիւն հաւաքել տալով յօգուտ մեր սովատանջ արիւնակիցներին։ «Մասամբ» ասացի, որովհետև ժողովուրդը պահանջում է, որ Ս. Աթոռը իր գրպանից էլ օգնէ սովատանջներին և ոչ թէ միմիայն նուէրներ հաւաքելով ժողովրդից, որը առանց սպասելու Ս. Էջմիածնի շրջաբերականին, լրագիրների լոկ հրաւէրքով, ճանաչեց իր պարտքը և կատարում է, գուցէ աւելի աջողակ, քան թէ լինելու էր Ս. Աթոռի արքունականների ձեռքով։

Եւ ժողովուրդը այլապէս մտածել չէր կարող, ի՞նչ է նշանակում, մի այնպիսի ժամանակ, երբ հէնց մեր մէջ էլ տիրում է սաստիկ սով, երբ ամեն մէկ փոքր ի շատէ ունևոր մոռացած իր անձնական բոլոր հոգսերը, ձիգ է թափում իր չքաւոր դրացուն սովամահ լինելուց ազատել, երբ իւրաքանչիւր հայ անհատ, մինչև անգամ իր անձը և ընտանիքը զրկելով, պարտք է համարում իր լուման վանեցոց գանձանակը գցել, երբ մեզանից անջատ այլադաւան հայերը և օտարազգիք անգամ մեզ հետ միացած օգնութեան ձեռք են կարկառում Վասպուրականի սովատանջներին,—ահա այսպիսի ժամանակ ելնել և հոգևոր տուրքեր կամ ապառիկներ պահանջել խօսել։ Միթէ վերջին աստիճանի անտարբերութիւն չէ այս, եթէ չասենք աւելի։

Թէ չ ն չ ա գ ր ա մ ը որպիսի ապօրէն հարկ է (խեղճ մարդը կենդանի է—չնչում է, երևի չնչելու համար հարկ պիտի տայ) թէ ո ր բ ո ց և ա յ ր ե ա ց գանձանակը, որ սահմանված է աղքատ քահանաների որբերը և այրիները կերակրելու համար, ինչպէս երբէք չէ հասնում իր նպատակին, թէ Էջմիածնի տաճարում մոմ են վառում, ինչու մենք պարտական չենք այն լուսի գինը վճարել,—այս բոլորի համար լռում եմ։

Սուրբ հայրեր, գիտեմ, որ սովը ոչ կը սարսափեցնէ ձեզ և ոչ կը մեղմացնէ ձեր սիրտը, որովհետև այդ բառի նշանակութիւնը անհասկանալի է ձեզ համար, դուք միշտ և հանապազ կշտացած վայելում էք վանքի զանազան բ ա ռ ա թ ի ն ե ր ը, ուրեմն մենք հաղիւ թէ օգնութեան յոյս ենք դնում ձեզ վրա, միայն խնդրում ենք հանգիստ թողնել մեզ գոնեա մի այսպիսի ճգնաժամում։

***

ՆԱՄԱԿ ՄԱՅԿՕՊԻՑ

11 ապրիլ

Ձեր պատուելի լրագրի էջերում կարդացինք թղթակցութիւններ Թիւրքիայի հպատակների անտանելի դրութեան մասին, որի մէջ գտնվում են մեր արիւնակից եղբայրները սովից նեղացած, ես պարտ համարեցի բանալ հանգանակութիւն իմ ծանօթներիս մէջ, որից գոյացաւ 52 րուբլ. ուղարկում եմ իմ նամակիս հետ այս գումարը և խնդրում եմ հասցնէք ուր որ հարկն է, խնդրեմ յայտնէք նուիրատուների անուններն ձեր ցուցակի մէջ. ուղարկում եմ ամբողջ գումարն առանց փոստի ծախսին։

Ահա նուիրատուների անուններն. Խաչատուր Նազարեանց Հին-Նախիջևանից 10 ր., Յովհաննէս Գ., Մալեանց վերին-ագուլիսեցի 3 ր., Յակոբ

էին աչքերը և յօնքերը միայն,—այս անգամ բաւական յետ էր քաշված, և դուրս էին նայում նրա վարդագոյն նուրբ շրթունքը։

—Մեզ համար մի ուրիշ շիշ գինի էս, միայն դրանից չը լինի, ասաց Մէլիք-Մանսուրը։

Կինը դարձեալ անխօս հեռացաւ։

—Ես զարմանում եմ, որ դու մի այսպիսի իջևան ընտրեցիր քեզ համար, հարցրեց Վարդանը։

—Եթէ ուզում ես լաւ ճանաչել արևելքին, բարեկամացիր նրա սիրուհու հետ, պատասխանեց Մէլիք-Մանսուրը ծիծաղելով.—Բացի դրանից, այստեղ ամեն գիշեր հաւաքվում է մի հասարակութիւն, որոնք ինձ բաւական հետաքրքրական տեղեկութիւններ են հաղորդում։

—Ի հարկէ, գլխաւորապէս վանքի վրա, աւելացրուց Վարդանը հեգնական կերպով.—Բայց թողնենք առ ժամանակ վանքը և խօսենք մեր գործի վրա։ Ես կը ցանկանայի քեզանից տեղեկանալ, թէ ինչ վախճան ունեցաւ պ. Սալմանը, և ինչեր պատահեցան իմ բացակայութեան ժամանակ։ Ես դեռ ոչինչ չը գիտեմ, թէև Յովհաննէս հայր սուրբը հաղորդեց շատ բան, բայց ինչ որ պէտք էր ինձ, նա ինքն էլ չը գիտէր։

Կարծես մի սև թուխպ անցաւ Մէլիք Մանսուրի ուրախ դէմքի վրա և նրա կապտագոյն շրթունքը սկսեցին դողդողալ, երբ յանկարծ յիշեց տխուր անցեալը, որ առժամանակ մոռացութեան էր տուել։ Նա վեր առաւ իր առջև դրած լիքը բաժակը և միանգամով խմեց։

—Կը պատմեմ, ասաց նա խռովեալ ձայնով,—քեզ պէտք է գիտենալ և բոլորը գիտենալ, թէև այդ չի ուրախացնի քեզ։—Պ. Սալմանը կալանաւորվեցաւ գիշերը. ես այդ իմացայ նոյն գիշերվայ առաւօտը։ Մատնիչը գործը այնպէս էր սարքել, որ մինչև անգամ տան տէրը ոչինչ չէր հասկացել, ուր նա այն գիշեր իջևանել էր։ Ինձ յայտնեց երիտասարդի ծանօթներից մէկը, որ պատահմամբ տեսել էր նրան տանելիս։ Իմ առաջին հոգսը եղաւ հաւաքել մեր մտերիմներից մի քանի ձիաւորներ և յարձակում գործել։ Գուցէ կը յաջողվէր մեզ ազատել նրան, եթէ ճանապարհին կը հանդիպէինք։ Բայց նրան տարել էին ուրիշ ճանապարհով, որի մասին մենք դժբաղդաբար չը մտածեցինք։ Ինձ հետ կային քսանից աւելի ձիաւորներ, որոնք պատրաստ էին ամեն տեսակ գործողութեան։ Երկար հարցուփորձից յետոյ ես կարողացայ գտնել այն գիւղաքաղաքը միայն, ուր այն ժամանակ գտնվում էր զինուորական գործակատար փաշան, որի մօտ տարել էին խեղճ երիտասարդին։ Տեղեկացայ, որ տարածին պէս խեղդել էին։ Ինձ չը յաջողվեցաւ մինչև անգամ գտնել անբախտ երիտասարդի մարմինը։ Թէ որպիսի բարբարոսութեամբ էին վարվել նրա գլխի հետ,—այդ կարող են անել միայն գազանները։ Միայն այդ եղեռնագործութիւնը լցրեց իմ սիրտը կատաղի վրէժխնդրութեամբ և անմեղ զոհի արիւնով կնքվեցաւ այն ուխտը, որի համար երդվել էինք մենք։

—Պ. Սալմանից յետոյ, որպէս քեզ յայտնի է, կալանաւորվեցան ծերունի Խաչօն իր երկու որդիների՝ Հայրապետի և Ապօի հետ։ Դրանց անմիջապէս չը սպանեցին, այլ պահում էին բանտում, սաստիկ հսկողութեան ներքոյ։ Որպէս երևում է, աշխատում էին հարուստ տանուտէրի պահած բոլոր ոսկիները առնել և յետոյ սպանել։ Բայց խեղճերը երկար չը կարողացան դիմանալ անտանելի չարչարանքներին, և երեքն էլ մեռան բանտի մէջ։

—Այդ բոլորից յետոյ ես հասկացայ, թէ ինչ վիճակ էր սպասում Օ...գիւղին և անձամբ դիմեցի Իսմայիլ փաշայի մօտ, որին յանձնված էր Բայազէտի կողմերի զօրքերի հրամանատարութիւնը։ Նա բաւական խելացի մարդ է, և վստահութիւն ունէի, թէ իմ տեսակցութիւնը ապարդիւն չի մնայ։ Ես ամենևին չը թագցրի նրանից այն պատրաստութիւնները, որ կատարվել էին իմ և իմ ընկերների ձեռքով։ Ես յայտնեցի, թէ ժողովրդին բաժանված է, այո, մի նշանաւոր քանակութեամբ զէնքեր։ Բայց այդ պատրաստութիւնը, ասեցի, ոչ թէ ապստամբութեան նպատակ ունի, որպէս սխալ հասկացրել են ձեզ, այլ—անձնապաշտպանութեան։ Մահմեդական ամբոխի այդ կատաղի մոլեգնութեան ժամանակ, որ վառել է նրա մէջ իսլամի հոգևորականութիւնը, ասեցի նրան,—կարող է բոլորովին զոհ գնալ քրիստոնեայ տարրը, եթէ նրան միջոց չը տրվի պաշտպանվելու։ Այդ անհրաժեշտութեան մասին, աւելացրի, ինքը կառավարութիւնը պէտք է նախապէս հոգ տանէր, եթէ չէ ցանկանում, որ այստեղ նոյնպէս կրկնվէին Բուլղարիայի տխուր անցքերը, որոնք Թուրքիային մեծ պատասխանատուութեան տակ ձգեցին։ Ուրեմն, կառավարութիւնը պէտք է շատ գոհ լինի, որ մենք նրա հոգսերը թեթևացրինք,—կատարեցինք այն, ինչ որ նրա պարտքն էր անելու, մենք քրիստոնեաների ձեռքը զէնք տուեցինք, մահմեդականների մոլեռանդութիւնից պաշտպանվելու համար։

—Խորամանկ փաշան մեծ համակրութիւն ցոյց տուեց, խոստացաւ, որ ինքն էլ ամեն հնարներ գործ կը դնէ, որ հայերին վնաս չը հասնի, խոստացաւ, որ նրանց թէ կայքի և թէ կեանքի ապահովութեան համար պէտք եղած բոլոր միջոցները առանց յետաձգութեան կարգադրված կը լինեն։ Այդ ժամանակ ռուսաց զօրքերը յետ էին դառնում։ Ես լսում էի, թէ հայերը ցանկանում են ռուսաց զօրքերի հետ գաղթել։ Փաշան յանձնեց ինձ աշխատել և համոզել ժողովրդին, որ իրանց տեղից չը շարժվեն։ Ես ուրախութեամբ յանձն առայ։ Բայց ինձ ճանապարհ դնելուց յետոյ, հէնց ինքը ծածուկ հրաման տուեց քուրդ Ֆաթթահ-բէկին, որ իր արիւնարբու հրոսակներով եկաւ և Օ...գիւղը կրակ տուեց, այրեց և բնակիչների մեծ մասը կոտորեց։ Այդ անցքը սարսափ գցեց ամբողջ գաւառի վրա և աւելի խստացրեց գաղթականութիւնը։ Թէ իմ և թէ համախոհներիս բոլոր ջանքերը ի զուր անցան երկիւղով պաշարված ժողովրդին պահել իր հայրենի հողի վրա։ Օրինակը արդէն աչքի առջև էր։ Այնուհետև, եթէ երկնքից հրեշտակի ձայն ևս լսէին, դարձեալ չէին հաւատայ, թէ Օ...գիւղի պատուհասը չէր հասնի բոլոր ժողովրդին։

—Բայց նենգաւոր փաշայի խաբէբը, ինձ աւելի համոզեց այն կանխակալ կարծիքի մէջ, թէ թուրք պաշտօնատարները, կողմնակի կամ ուղղակի միջոցներով, իրանք են նպաստում քրիստոնեայ տարրի ոչնչանալուն և Հայաստանի հայերից դատարկվելուն։

—Իմ և համախոհներիս բոլոր ջանքերը կարողացան ժողովրդի միայն մի մասը պահել հայրենի հողի վրա,—բայց շատ աննշան մասը։ Այն ժամանակ Իսմայիլ փաշան թող տուեց դէպի Թուր-

Միքայէլեան Թէրզիբաշեանին խրիմցի 2 ր., Յովհաննէս Քօչարեանց հին-նախիջ. 5 ր., Յակոբջան Բաղդասարով Տէռզիով 5 ր., Գասպար Մարտիրոսեան Ստամբուլցիով խրիմցի 3 ր., Գասպար Մուրադխանեանց նոր-նախիջևան. 2 ր., Աւետիք Մալեանց վերին-ագուլեցի 3 ր., Գէորգ Կիրակոսեանց Թէլաւցի 1 ր., Բաղդասար Բաղալեանց Թէլաւցի 1 ր., Նիկոլայ Խուցեանց Թէլաւցի 1 ր., Առաքէլ Թումաջեանց մօզդօկցի 1 ր., Թադէոս Սարգիսեանց հին-նախիջ. 2 ր., Կոստանդին Բարայեանց հին-նախ. 1 ր., Ստեփան Մահտեսի Կարապետեանց հին-նախ. 2 ր., Յովհաննէս Մնացականեան հին-նախ. 1 ր., Ստեփան Բալասանեան Գէլոեանց հին-նախ. 2 ր., Մեսրոպ Ազարարեանց երևանցի 3 ր., Գաբրիէլ Բաղդասարեան Խալլանեանց 2 ր., Ստեփան Մալօեանց հին-նախիջև. 1 ր., Սարգիս Սիմօնեանց հին-նախ. 1 ր., գումարն է 52 ր.։

Խաչատուր Նազարեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Շահրուդ, մարտի 24-ին

Կարդալով պատուական «Մշակ» լրագրիդ մէջ այն տողերը, որ գրված են վանից, «Հայրիկ հաց, Հայրիկ հաց» մեք Շահրուդ լինող քանի հայ վաճառականների գործակատարներս ցանկանալով մի քանի կոպէկ նուիրել, ահա նամակաւս զրկելով նիրփակեալ մէկ փոխանակագիր, խնդրեմք, պ. խմբագիր, նեղութիւն կրէք Թիֆլիս ստանալ Գաւրիժեցի վաճառական պ. Օհան Տէր-Օհանովից յիսուն րուբլի թղթադրամք (50 ր.) և հասուցանէք վանայ սովեալներին խնամող Մասնաժողովին, որը հավաքված է յետագայ կերպիւ. 1878 թուից յորդորանօք պ. Գրիգոր Մահտեսի Պետրոսեանցին, միզանից իւրաքանչիւրն պարտաւորվեց, Զատիկ, Ջրօրհնեաց տօներին և իւրաքանչիւր ոք իր տօնախմբութեան օրն ըստ ցանկութեան իւր մի բան նուիրել յօգուտ Թէհրանու հայոց ուսումնարանին, նոյնպէս Շահրուդ եկող գնացող հայ կամ օտար ազգից ծանօթ մարդն խմբով կը տանէինք ճանապարհելու և մաղթանք կարդալով բարի ճանապարհ, «Տէր ուղղեա» ասելով փող կառնէինք նոյն նպատակաւ, որի գիրքն մինչև ներկայ թիւս հասել է 226 ղռան պարսից դրամ. տեղեկանալով վանայ սովեալների դառն վիճակն, պատվելի պարոնայքն աւելի լաւ համարեցին այս փողի կէսն նուիրել սովեալներին, իսկ կէսն նրան, որի նպատակաւ ժողովեալ էին։ Ահա նուիրատուաց ազգանուներն սոքա են։

Յովսէփ Պապուրեանց 50 ղռան, Յարութիւն Տէր-Պետրոսեանց 36 ղ. 50 կ., Հանգուցեալ Մարտիրոս Ազամեանց 30 ղ., Դաւիթ Գրիգորեանց 15 ղ., Աւետիս Տէր-Մովսէսեանց 16 ղ., Թուման Հախումեանց 7 ղ., Գրիգոր Աւրեանց 10 ղ., Համբարձում Յարութիւնեանց 5 ղ., Մովսէս Ալանեանց 5 ղ., (գաւրիժեցիք) Յովհաննէս Աղաեանց 20 ղ., Գրիգոր Մահտեսի Պետրոսեան 15 ղ., Աստուածատուր Մահտեսի Աստուածատուրեանց 10 ղ., (ագուլեցիք) Գասպար Աղամիրզաեանց 12 ղռան Յակոբ Մալիեանց 5 ղ., Խրիստափոր Արեանց 5 ղ., Թոմաս Արեան 2 ղ., (Շուշեցիք) Եահնարէկ Թահրով 10 ղ., Միր Մէջիդ 2 ղ. 50 կ., (Շամախեցի Սավզար հաջի Թաղիեվ 10 ղ., գումարն է 266 ղռան որից կէսը 133 ղռան հասցրած եմք Թէհրանու հայոց ուսումնարանին, իսկ մնացեալ կէսն 133 ղռան, որ լինի 50 րուբլի թղթադրամն, փոխանագիրն ձեզ զրկելով, խնդրեմք ստանալով զրկէք ուր հարկն է, ի գիտութիւն նուիրատուաց խնդրեմ երկտող գրածներս պատուական լրագրիդ մի անկիւն շնորհէք։

Յարութիւն Տէր-Պետրոսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Գրիգոր Արծրունի չը կարդաց իր դասախօսութիւնը մայիսի 26-ին, որովհետև Թիֆլիսի հասարակութիւնը կատարելապէս անտարբեր գտնվեցաւ դէպի այդ դասախօսութիւնը։ Այն մի քանի անձինք, որոնք տոմսակ են վեր առել, կարող են իրանց փողը յետ ստանալ Արծրունու թատրոնի կասսայից։

—

Գրիգոր Արծրունու դասախօսութիւնը «Ուղի մասին Հայաստանում» մենք կը տպենք «Մշակի» մէջ, որպէս բանասիրական։ Եթէ այդ յօդուածով չը հետաքրքրվեցան Թիֆլիսցիները, մենք հաւատացած ենք որ գաւառացիների համար դա հետաքրքրիլի կը լինի։ Վաղուց է արդէն մենք մեզ համար համոզմունք ենք կազմել և այժմ աւելի էլ հաստատվում է մեր համոզմունքը, որ մեր ամբողջ գործունէութիւնը և նոյնպէս «Մշակի» հրատարակելը միմիայն գաւառների մէջ արձագանք է գտնում։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

«Голосъ» լրագրի մէջ կարդում ենք հետևեալ առաջնորդող յօդուածը։

Փարիզի սոցիալիստներից մտադրված տօնը ի պատիւ կօմունայի չափազանց անաջող անցաւ։ Յայտնի է, որ սոցիալիստները սպառնում էին կառավարութեանը, որ այդ օրը 50000 մարդ կը հաւաքվի, մինչդեռ Բաստիլիայի հրապարակի վրա միայն 600 մարդ հաւաքվեցան և այն էլ ոչ թէ միասին, այլ առանձին խումբերով, որոնք մէկը միւսի ետևից ուղևորվեցին Père Lachaise գերեզմանատունը և դափնի պսակներ դրին այն պատի մօտ, որտեղ 1871 թուին, մայիսի 23-ին հրացանի առնվեցան այդ գերեզմանատունը գրաւող կօմունարները։ Պօլիցիան անդադար հրաւիրում էր ամբոխին չը կանգնել և 13 մարդ, որոնք չը կամեցան կատարել պօլիցիայի հրաւէրը, կալանաւորվեցան։ Կալանաւորված այդ մարդկերանցից եօթը հոգի զանազան ազգութիւններին պատկանող օտարականներ էին։ Դրանց կալանաւորելու պատճառով պատգամաւորների ժողովի արմատական կուսակցութեան մի քանի անդամներ մտադիր են կառավարութեանը հարց առաջարկել։ Ներքին գործերի նոր մինիստր պ. Կօնստան յայտնել է, որ այդ հարցին նա անմիջապէս պատասխան կը տայ։ Սրանից երևում է, որ մինիստրը հաւատացած է, թէ պատգամաւորների ժողովի անդամների մեծամասնութիւնը հաւանութիւն կը տայ կառավարութեան կարգադրութեանը։

Այդպիսով Ֆրէյսինէի մինիստրութիւնը կարողացաւ հեռացնել իրան պատահելի դըժուարութիւններից մէկը։ Ֆրանսիական արմատականների մեծամասնութիւնը հասկացաւ, որ այժմ անյարմար է փողոցային անկարգութիւններ անել, որովհետև հանրապետութեան թշնամիները և եզուիտները բոլոր ջանքերով աշխատում են անկարգութիւններ ծագեցնել, յուսալով, որ կառավարութիւնը ստիպված կը լինի ընդդիմադրել այն անկարգութիւններին և չի համարձակվի փակել հոգևոր միաբանութիւնների ուսումնարանները, իսկ այդ ուսումնարանների փակելու ժամանակը հասնում է։ Դրանց պահպանողական անուանող կղերականները, որոնք բացարձակ յայտնում են իրանց ցանկութիւնը այժմեան կառավարութեանը իշխանութիւնից զրկելու մասին, ստիպված կը լինեն միայնակ գործել, չը յուսալով 1871 թուականի կօմունարների օգնութեան վրա։

Յայտնի է, որ ֆրանսիական սենատի նախագահ պ. Մարտել հրաժարական է տուել և շուտով նրա փոխանորդի ընտրութիւնն է լինելու։ Այդ ընտրութեան ժամանակ կղերականները առաջին անգամ կը փորձեն իրանց ոյժերը։ Սենատի անդամների սկզբնական ժողովների ժամանակ երկու կանդիդատներ ընտրվեցան՝ հանրապետականների կողմից Լէօն Սէ, իսկ միապետականներից կողմից Ժիւլ Սիմօն։ Այս վերջինին կանդիդատ ընտրելը մի տեսակ բողոք է կառավարութենից մարտ ամսին արած կարգադրութիւնների դէմ, որոնք հակառակ էին սենատին, որովհետև նա մերժեց մինիստր Ժիւլ Ֆերրիի օրէնքի 7-դ յօդուածը։ Ժիւլ Սիմօնի կանդիդատ ընտրվելու այդ բնաւորութիւնը ի նըկատի ունենալով, պէտք էր ենթադրել, որ նա ընտրութիւնների ժամանակ ձայների մեծամասնութիւն կը ստանար, բայց նորերումս եկած տեղեկութիւններից երևում է, որ 7-դ յօդուածին հակառակ քուէ տուող չափաւոր հանրապետականները, այժմ համաձայն են Լէօն Սէին քուէարկել։ Այսպիսով կարելի է հաւատացած լինել, որ հանրապետականների կանդիդատը ներկայ ընտրութիւնների ժամանակ կարող է յաղթող հանդիսանալ։

Հանրապետականները բաւական դժուարութիւնների հանդիպեցան, մինչև կարողացան Ժիւլ Սիմօնին մի հակառակորդ գտնել։ Յայտնի է, որ Լէօն Սէ ֆրանսիական դեսպան էր նշանակված Լօնդօնում և նրա գլխաւոր նպատակն էր բանակցել անգլիական կառավարութեան հետ առևտրական նոր դաշնագրի մասին։ Լէօն Սէ ֆրանսիական սենատի նախագահութիւնը ընդունելով, ստիպված կը լինի թողնել դեսպանի պաշտօնը։ Լէօն Սէի յաղթութիւնը մի ծանր հարուած կը լինի պահպանողականների համար։ Այդ հանգամանքը կապացուցանի, որ պահպանողականները սենատում անգամ չեն կարող մեծամասնութիւն ունենալ, երբ ցանկութիւն կը յայտնեն ոչնչացնել հանրապետութիւնը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 26 մայիսի։ Այսօր հաւաստ այստեղ Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլաեվիչ։ Իսկոյն կատարվեցաւ Աստուծոյ կամքով վախճանված Կայսրուհու մարմնի Պետրօպավլօվսկի եկեղեցին տեղափոխելու հանդէսը։ Հանդիսին ներկայ էր գերմանական թագաժառանգը։ Դեսպանների կօնֆերենցիայի գումարվելը Բերլինի մէջ նշանակված է յունիսի 16-ին։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

քաց թշնամի ռուսաց կողմը դիմող հայերի վրէժը մնացած հայերի վրա թափել։ Այդ միջոցին քրդերը գործ դրեցին իրանց բոլոր անգթութիւնները, և զանազան տեղերում սկսվեցաւ սարսափելի կոտորածը...

—Ես մինչև այսօր համոզված եմ, և եթէ ժողովուրդը իր տեղից չը շարժվէր, կարող էր պաշտպանվել։ Թուրքաց կանոնաւոր զօրքերը, շատ հասկանալի է, որ չէին յարձակվի հնազանդ և խաղաղ ժողովրդի վրա։ Տեղային իշխանութիւնը մինչև այդ աստիճան աններև բարբարոսութիւն չէր անի, մանաւանդ, որ այդ ժամանակ Ալաշկերտի և Բայազէդի կողմերում լիքն էին անգլիական աղէնտներ և եւրոպական լրագրների թղթակիցներ։ Տեղային իշխանութիւնը կանէր այն, ինչ որ արաց։—Այսինքն՝ ծածուկ քրդերին կը գրգռէր հայերի դէմ և ինքը մասների միջից կը նայէր գործվող բարբարոսութիւնների վրա։ Բայց քրդերի դէմ պաշտպանվելը շատ դժուար չէր լինի։ Մի փոքրիկ, բայց խիստ նշանաւոր դէպք կապացուցանէ, որ իմ ենթադրութիւնը սխալ չէ։ Ես համառօտ կերպով կը պատմեմ քեզ.

—Գաղթականութիւնից յետոյ, երբ ռուսաց զօրքերը բոլորովին թողեցին Բայազէդի և Ալաշկերտի գաւառները, այսինքն, երբ այդ երկրները կրկին անցան Թուրքաց ձեռքը,—այն ժամանակ, որպէս պատմեցի, քրդերը սկսեցին կողոպտել, կոտորել և տանջել մնացած հայերին։ Այդ միջոցին մի քանի հարիւր ընտանիք թողեցին իրանց բնակութիւնները և ամրացան լեռների մէջ։ Երևակայեցէք, մի քանի հազար քրդեր, մի քանի շաբաթ շարունակ կռվում էին այդ մի բուռն քաջերի հետ, որոնք ոչ միայն յանձն չառեցին անձնատուր լինել, այլ մի քանի յաջող յարձակումներ գործելով, կարողացան խլել թշնամուց հարուստ աւար և պատերազմական պատրաստութիւններ։ Իմ սիրտը և այս րոպէիս թնդում է մի անսահման ուրախութեամբ, երբ մտաբերում եմ այն անմոռանալի օրերը։ Կռվում էին ոչ միայն երիտասարդները, այլ և ծերերը, այլ և կիները։ Ես այժմ համոզված եմ, որ ստրկութիւնը չէ կարող խլել մի ժողովրդի քաջութիւնը, որ նախնիքը թափել էին նրա երակների մէջ։ Ստրկութիւնը կարող է միայն ժամանակաւորապէս ճնշել և խեղդել քաջագնական ոգին, բայց սպանել—ոչ։ Զարկեց յաջող ժամը, նա կրկին կը զարթնի իր վաղեմի ուժով և աւելի սաստիկ զօրութեամբ։ Ես այդ տեսայ իմ աչքով։ Եւ միակ ուրախալի երևոյթը, որ վերջին աղէտների մէջ կարող է մխիթարել մեզ,—այդ է։

Վարդանի մռայլված դէմքը փոքր ինչ պայծառացաւ և նա իր տխուր աչքերը ուղղեց դէպի վեր, կարծես, աղօթում էր, կարծես, փառք էր տալիս վերին նախախնամութեանը։

—Ի՞նչով վերջացաւ, հարցրեց նա։

—Երկար պաշտպանվել անմատչելի լեռների մէջ, թէև շատ դժուար, բայց դարձեալ կարելի էր, եթէ մենք գործ ունենայինք միայն քրդերի հետ։ Բայց շուտով պաշարեցին մեզ կանոնաւոր զօրքեր։ Այդ վերջիններին նոյնպէս կարելի էր ընդդիմադրել. մեր կողմն էր մի անընկճելի զօրութիւն,—Հայաստանի լեռները, որ այնքան խըռնամքով պահում են իրանց մէջ պաշտպանողներին։ Բայց պաշարի և ուտեստի պակասութիւնը վրա հասաւ, որպէս մի թշնամի, որին յաղթել անկարելի էր։ Թէև երբեմն գիշերով մերայինք իջնում էին լեռներից, և յարձակվելով քրդերի մերձակայ գիւղերի վրա, պաշար էին բերում, բայց այդ խիստ սակաւ անգամ յաջողվում էր, աւելի այն պատճառով, որ քրդերի գիւղերը դատարկ էին և բնակիչները իրանց անասունների հետ գնացել էին հեռաւոր արօտատեղիներում։ Ի հարկէ, մեր դըրութիւնը երկար շարունակվել չէր կարող, երբ մեր շրջակայքում չէր մնացել ոչ մի հայաբնակ գիւղ, որտեղից կարողանայինք օժանդակութիւն գտնել, գոնէ պաշարի կողմից։ Բայց թշնամին հետզհետէ մօտենում էր։ Այդ ժամանակ մերայինք կատարեցին մի հրաշալի քաջագործութիւն։ Մի գիշեր, պատառելով պաշարող շղթան, անցան թշնամու ահագին բանակից։ Երևակայեցէք, որ դրանք կռվող տղամարդիկ չէին միայն, որոնց հեշտ լինէր մի այս տեսակ յանդուգն ձեռնարկութիւն, այլ իրանց հետ ունէին ամբողջ ընտանիքներ, կին, աղջիկ և երեխաներ։

—Յետոյ ո՞ւր գնացին, հարցրեց անհամբերութեամբ Վարդանը։

—Անցան Թուրքաց սահմանից և գնացին Պարսկաստան։ Բայց ճանապարհին ոչ սակաւ վտանգների դէմ ստիպված էին պատերազմել։

—Ուրեմն դու Պարսկաստանից եկար այստեղ։

—Այո, Պարսկաստանից։

—Այժմ դու ի՞նչ դիտաւորութիւն ունես այստեղ, հարցրեց Վարդանը։

—Ես միայն մէկ դիտաւորութիւն ունեմ, և կարծեմ, դու էլ կը համաձայնվես ինձ հետ, պատասխանեց Մէլիք-Մանսուրը, աւելի լուրջ դէմք ընդունելով.—Պէտք է աշխատել, որ այստեղ եկած գաղթականների կեանքը պահպանվի և նրանք խըպառ չը ոչնչանան քաղցածութիւնից և հիւանդութիւնից։ Ես հաւատացած եմ, որ ռուսները կը հաւաքեն իրանց ուժերը և կրկին կը տիրեն թողած երկրները։ Այն ժամանակ այն կողմերում խաղաղութիւն կը տիրէ, և այն ժամանակ պէտք է աշխատել, որ ալաշկերտցիք և բայազէդցիք վերադառնան իրանց հայրենիքը։ Եթէ ոչ, Հայաստանի ապագայի համար մեծ դժբախտութիւն կը լինի, եթէ այդ երկու սահմանակից գաւառները, որպէս են Ալաշկերտը և Բայազէդը, բոլորովին կը դատարկվեն հայերից և նրանց տեղը կը բռնեն վայրենի քրդերը։

—Դու կարծում ես, որ այդ գաւառները միշտ ռուսաց ձեռքը կը մնան։

—Դիցուք թէ պատերազմից յետոյ, երբ խաղաղութեան դաշինք կը կապվի, այդ գաւառները կրկին կանցնեն Թուրքաց ձեռքը։ Բայց այն ժամանակ, ես հաւատացած եմ, որ հանգամանքները կը փոխվեն, և միւսանգամ չեն կրկնվի այժմեան անկարգութիւնները.—Ջարդված Թուրքը խելքը գլուխը կը հաւաքէ... Ես դեռ մի ուրիշ յոյս էլ ունեմ...

Այդ միջոցին ներս մտաւ պառաւը, յայտնեց, թէ մի օտարական քահանայ խնդրում է տեսնվել։ Վարդանը մտածելով, թէ դա Յովհաննէս հայր սուրբի խոստացած քահանաներից մէկը պէտք է լինի, հրամայեց ներս թողնել։

Յայտնվեցաւ Օ... գիւղի քահանայ Տէր-Մարուքը։

(Կը շարունակվի)